

נושאים בפרשיות

בהר – בחקתי

נושאים בפרשת בהר

- שמיטה (כ"ה, א' – ה')
- איסור סחורה בפירות שביעית (כ"ה, ו-ז')
- יובל (כ"ה, ח' – י"ח)
- איסור הונאה בממון (כ"ה, י"ד)
- איסור הונאת דברים (כ"ה, י"ז)
- מה נאכל בשנה השביעית (כ"ה, י"ט – כ"ב)
- חזרת נכסי דלא ניידי לבעליהם ביובל (כ"ה, כ"ג – כ"ח)
- גאולת קרקעות (כ"ה, כ"ט – ל"ד)
- והחזקת בו (כ"ה, ל"ה)
- איסור ריבית (כ"ה, ל"ו)
- וחי אחיך עמך (שם)
- עבד עברי ועבד כנעני (כ"ה, ל"ז – ל"ט – מ"ו)
- לעולם בהם תעבדו (כ"ה, מ"ו)
- עברי הנמכר לגוי (כ"ה, מ"ז – נ"ה)
- איסור עבודה זרה, שמירת השבת והמקדש (כ"ו, א' – ב')

לה' הארץ ומלואה

שמיטה (כ"ה, א' – ה')

מצוה זו נאמרה בסיני¹.

לאחר שש שנים בהם עובדים עבודת אדמה, יש לקדש את השנה השביעית² ולהניח לעבודת הארץ³, שבת⁴ לה⁵.

גידולי הקרקע בשנה זו הינם הפקר ומותרים לכל⁶ לאכלם⁷.

¹ בהר סיני. מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצוות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטיה מסיני, אף כל המצוות נאמרו כללותיהם ופרטיהם מסיני. תורת כהנים.

דרשה זו כר' עקיבא בזבחים קט"ו: שכללות ופרטות נאמרו בסיני, ולא כר' ישמעאל שכללות נאמרו בסיני ופרטות באוהל מועד.

² ובשנה השביעית. תניא, באחד בתשרי ר"ה לשמיטין, דכתיב 'ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ', וגמר שנה שנה מראשית השנה (בפרשת עקב), מה התם מתשרי אף הכא מתשרי. ראש השנה ח':

³ ושביתה הארץ. תניא, א"ר יוחנן בשם ר' ינאי, אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות, ובשביעית צריכה [למבעי], מאי טעמא, דכתיב 'ושביתה הארץ' וכתוב (פ' ד'), 'שדך לא תזרע'. תלמוד ירושלמי מסכת ערלה פרק א' הלכה ב'.

פירוש, הגמרא מסתפקת האם אילן שנטעו בתוך הבית חייב בשביעית או לא, צריך למיבעי, כלומר יש ספק בדבר, מפני שיש סברא גם לחיבו גם לפטור, משום שבשביעית כתוב שתי הלשונות, כתיב 'ושביתה הארץ', לשון זה מורה בכל מקום בארץ ואפי' בתוך הבית, וכנגד זה כתוב 'שדך לא תזרע', ולשון 'שדך' מורה רק על הזרוע בשדה ולא בבית.

⁴ שנת שבתון. מלמד שכיון שיצאה שביעית, אע"פ שפירותיו שמיטה, מותר אתה לעשות

מלאכה בגופו של אילן, אבל פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט. תורת כהנים.

⁵ תניא, כשם שנאמר שבת לה' בשבת בראשית כך נאמר שבת לה' בשביעית. תורת כהנים.

וכשם ששבת בראשית הוא עדות לה' ששבת ביום השביעי, כך גם השנה השביעית היא עדות לה' כי לי כל הארץ.

⁶ ולעבדך ולאמתך. מה ת"ל, לפי שנאמר (בפרשת משפטים) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך', אין לי אלא עניים, מניין אף לעשירים, ת"ל לך ולעבדך ולאמתך. תורת כהנים.

ולתושבך הגרים עמך. ולתושבך – מן העובדי כוכבים. הגרים עמך – לרבות את האכסניא. תורת כהנים.

משמע בתלמוד ירושלמי מסכת דמאי פרק ג' הלכה א' שאפילו אכסנאי עובד כוכבים.

ולבהמתך ולחיה. כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכיל לבהמתך בבית, כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית. פסחים נ"ב:

⁷ לאכלה. לאכלה ולא להפסד. פסחים נ"ב:

לאכלה ולא להביא ממנה מנחות ונסכים. תורת כהנים.

לאכלה ולא למשרה ולא לכביסה ולא למלוגמא ולא לזילוף ולא לעשות ממנה אפקטוזין. סוכה מ':

לאכלה ולא להביא ממנה מנחות ונסכים. תורת כהנים.

מצוות השמיטה נוהגת רק בארץ ישראל⁸.

- ❖ נאמר 'שדך לא תזרע' ללמד שאין לעבוד את האדמה⁹. איסור זריעה.
 - ❖ נאמר 'וכרמך לא תזמר'¹⁰ ללמד שלא לעבוד גם באילנות. איסור זמירה.
 - ❖ נאמר 'את ספיח קצירך לא תקצור'¹¹ ללמד שלא לקצור כדרך שקוצר כל השנה מה שהצמיחה הארץ מעצמה. וזה נקרא ספיחין. איסור קצירה.
 - ❖ נאמר 'ואת ענבי נזירך לא תבצר' ללמד שלא ללקט מה שיצמחו באילנות פירות בשנה השביעית¹². איסור בצירה.
- איסור סחורה בפירות שביעית (כ"ה, ו-ז')**
- הפירות הגדלים בשנה השביעית אסור לסחור בהם¹³, אלא הם הפקר ואסור לשמור אותם.

⁸ אשר בארצך. מלמד שאין מוציאים פירות שביעית מארץ לחוץ לארץ. משניות שביעית פרק ו' משנה ה'.

⁹ תניא, א"ר יוחנן, החורש בשביעית אינו לוקה, מאי טעמא, דכתיב שש שנים תזרע – ולא בשביעית, ושש שנים תזמור – ולא בשביעית, וכל לאו הבא מכלל עשה – עשה. תלמוד ירושלמי מסכת כלאים פרק ח' הלכה א'.

ביאור הדרשה, כי הפסוק הזה לגופיה לא איצטריך, דהא כתיב 'שדך לא תזרע', ואי משום לעבור עליו בעשה ול"ת, הא נמי לא איצטריך, דהא כבר כתיב 'ושבתה הארץ', אלא ע"כ בא ללמד שעל שאר עבודות קרקע אינו עובר עליהן כי אם בעשה.

והנה מבואר מכאן שחרישה אסור בשביעית מן התורה עכ"פ באיסור עשה, וכי משמע גם מפשטות לשון הגמ' בבבלי ריש מועד קטן (ב':): דפריך זריעה וחרישה בשביעית מי שרי, ומשני בשביעית בזמן הזה מדרבנן, משמע, שבזמן המקדש אסור מדאורייתא, אבל בשער המלך ריש הלכות שביעית כתב בשם הרמב"ן שאין כל איסור לעולם מן התורה בחרישה בשביעית, ולכאורה הוא פלא. תורה תמימה.

¹⁰ מכדי זמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא, למימרא דאהני תולדות מחייב, אחרנייתא לא מחייב. מועד קטן ג'.

אבות נקראים הזריעה והקציר, משום שהם עיקר עבודת האדמה, וכל יתר העבודות נקראים תולדות, כמו זמירה ובצירה וניכוש ועידור וכיסוח וקירסום והשקאת הזרעים ועוד, ומכך שפרט הכתוב רק זמירה ובצירה, בא ללמדנו שרק באלו התולדות לבד חייב, ועל תולדות אחרות המוזכרות אינו חייב.

¹¹ מהו לא תקצור ולא תבצר, לא תקצור כדרך הקוצרים ולא תבצר כדרך הבוצרים, אלא אתה קוצר ובוצר בשנוי. תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק ח' הלכה ו'.

¹² שנת שבתון. מלמד שכיון שיצאה שביעית אע"פ שפירותיו שמיטה מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן, אבל פירותיו אסורין עד ט"ו בשבט. תורת כהנים.

והיתה שבת הארץ. מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן המשומר. תורת כהנים.

¹³ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. לאכלה ולא לסחורה. עבודה זרה ס"ב.

יובל (כ"ה, ח' – י"ח)

לאחר ספירת¹⁴ שבע שמיטות¹⁵ - ארבעים ותשע שנים, מגיעה שנת החמישים - שנת היובל.

תוקעים¹⁶ בשופר¹⁷ ביום הכיפורים ואפילו בשבת¹⁸.

גם בשנת היובל¹⁹ נוהגים דיני שמיטה²⁰.

בשנה זו יוצאים כל²¹ העבדים העבריים לחרות ושבים איש אל משפחתו²².

אין עושין סחורה בפירות שביעית, ואם רצה למכור מעט מפירות שביעית מוכר, ואותן הדמים הרי הן כפירות שביעית וילקח בהן מאכל ויאכל בקדושת שביעית, ואותו הפרי הנמכר הרי הוא בקדושתו כשהיה. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ו' הלכה א'.

הרמב"ם סובר שעיקר איסור סחורה הוא במרובה, אבל דבר מועט לא הוי אורחא דסחורה. פאת השולחן.

¹⁴ וספרת לך. בבית דין הכתוב מדבר. תורת כהנים.

¹⁵ שבע שבתות שנים. באחד בתשרי ראש השנה ליובלות, מנלן, דכתיב וספרת לך שבע שבתות שנים, מה שנים ושמיטין מתשרי מנינן, אף יובלות מתשרי מנינן. תלמוד ירושלמי ראש השנה פרק א' הלכה ב'.

¹⁶ והעברת שופר. נאמר כאן והעברת שופר, ונאמר להלן (בפרשת ויקהל) ויצו משה ויעבירו קול במחנה, מה להלן בקול אף כאן בקול. ראש השנה ל"ד.

היינו שיש לשמוע קול שופר, ולא סתם העברה והחזקת השופר.

תעבירו שופר. מלמד שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע. ראש השנה ל'.

¹⁷ והעברת שופר. תניא, הפכו ותקע בו (מהצד הרחב) לא יצא, מאי טעמא, כדרב מתנה, דאמר והעברת שופר – דרך העברתו בעינן. ראש השנה כ"ז:

¹⁸ ביום הכפורים. ביום – ולא בלילה, ביום הכפורים – ואפילו בשבת. תורת כהנים.

¹⁹ לכל יושביה. משגלה שבת ראובן ושבת גד וחצי שבת המנשה (ע"י סנחריב) בטלו יובלות, שנאמר וקראתם דרוך בארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה, יכול היו עליה והן מעורבין שבת בנימין ביהודה ושבת יהודה בבנימין יהא יובל נוהג, ת"ל לכל יושביה, בזמן שיושביה כתקונן ולא בזמן שהן מעורבין. ערכין ל"ב:

²⁰ יובל היא שנת החמשים. שנת חמשים אתה מונה ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת [מכאן אמרו, יובל אינו עולה למנין שבוע]. ראש השנה ט'.

לא תזרעו. מלמד שכל שנוהג בשביעית נוהג ביובל. תורת כהנים.

²¹ בארץ. הוא הדין דאפילו בחוץ לארץ, והא דכתיב בארץ, לומר לך, בזמן שנוהג דרוך בארץ נוהג בחו"ל, ובזמן שאינו נוהג דרוך בארץ אינו נוהג בחו"ל. ראש השנה ט':

²² ואיש אל משפחתו. תניא, א"ר אליעזר בן יעקב, במה הכתוב מדבר, אם במוכר עצמו הרי כבר אמור (וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך עד שנת היובל יעבוד עמך), ואם במכרוהו ב"ד, הרי כבר אמור (ושב אל משפחתו), הא אין הכתוב מדבר אלא בנרצע ב' וג' שנים לפני היובל שהיובל מוציאו (ומש"כ בפרשת משפטים 'ועבדו לעולם', לעולמו של יובל), מאי משמע, אמר רבא בר שילא, אמר קרא

האחוזות והקרקעות שנמכרו או שניתנו במתנה²³ מאיש לאיש, חוזרות לבעליהן.²⁴

כיוון שתוקפה של מכירת קרקעות אמור להסתיים על-פי דין התורה בשנת היובל, יש לקונה לשקלל נכון את המחיר ולקחת בחשבון את מספר השנים שנותרו עד היובל, אז תחזור הקרקע לבעליה הראשון. כך לא יחטאו המוכר או הקונה בהונאה.

איסור הונאה בממון (כ"ה, י"ד)

הונאת ממון אסורה.²⁵

אין להונות לא את הקונה ולא את המוכר²⁶ במקח וממכר.²⁷

איש, איזהו דבר שנוהג באיש ואין נוהג באשה – הוא אומר זו רציעה. קידושין ט"ו.
תשובו. לרבות את האשה שנמכרה שיוצאת ביובל. תורת כהנים.

²³ תשובו. לרבות את המתנה שחוזרת ביובל.
בכורות נ"ב:

לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל. תורת כהנים.

²⁴ לא תמכר לצמתת. אמר רב חסדא אמר רב קטינא, מניין למוכר שדהו לששים שנה שאינה חוזרת ביובל, שנאמר 'והארץ לא תמכר לצמיתות', מי שאין שם יובל נצמתת, יש שם יובל אינה נצמתת, יצתה זו שאע"פ שאין שם יובל אינה נצמתת. בבא מציעא ע"ט.

²⁵ אל תונו. תנו, כמה שיעור אונאה, ארבעה כסף מעשרים וארבע כסף לסלע שותות למקח. בבא מציעא מ"ט:

אם נתאנה המוכר או הלוקח, אע"פ דכבר נתן המעות ומשך הפירות אפ"ה אם האונאה פחות משתות הוא מחילה, ואם היתה האונאה שתות קנה ומחזיר האונאה, ואם יתר משתות נתבטל המקח, ומפרש כאן איך חשבינן השתות, ומצייר שאם שוה המקח כ"ד מעה [סלע] ונתן עבורו כ"ח או כ' מעה מחזיר המאנה את סכום האונאה ד' כסף, מפני

שהאונאה הוי בשתות, אבל המקח קיים, ואם בפחות משתות אין מחויב להחזיר, מפני שדרך בני אדם למחול על ערך כזה, ואם היתה האונאה יתר על שתות אז גם בטל המקח, ועיין בתוי"ט ובתוס' רעק"א ועיין בחו"מ סי' רכ"ז ס"ד.

ויש להעיר, אם היה החפץ הנמכר שוה לכל אדם חמשה זהובים ולהלוקח שוה ששה ומכרו לו בששה, אם אזלינן בתר השווי לכל אדם והוי אונאה בשתות או בתר ידיה אזלינן ולא הוי אונאה, ויש להביא סמוכין דאזלינן בתר ידיה מקדושין ח'. רב כהנא שקל סודרא בפדיון הבן ואמר לדידי שוה חמש סלעים אע"פ דלכו"ע לא שוה ככה, יעוי"ש, הרי דבערך השווי אזלינן בתר מקבל החפץ, ולדינא עדיין צ"ע. תורה תמימה.

²⁶ אין לי אלא שנתאנה לוקח, נתאנה מוכר מניין, ת"ל או קנה אל תונו. בבא מציעא נ"א.
אין לי אלא איש, אשה את איש ואיש את אשה מניין, ואין לי אלא הדיוט להדיוט, הדיוט לתגר, תגר להדיוט מניין, ת"ל אל תונו איש את אחיו מכל מקום. תורת כהנים.

ההקדש אין לה אונאה, דכתיב אל תונו איש את אחיו, אחיו ולא הקדש. בבא מציעא נ"ו:

²⁷ מיד עמיתך. הקרקעות והעבדים אין להם אונאה, דכתיב או קנה מיד עמיתך אל תונו,

ויש להחזיר את ההונאה²⁸.

איסור הונאת דברים (כ"ה, י"ז)

הונאת דברים²⁹ אסורה, שלא יקניט איש את חברו³⁰ ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו.

דבר הנקנה מיד ליד, יצאו קרקעות שאינן מטלטלין ויצאו עבדים שהוקשו לקרקעות. בבא מציעא נ"ו:

תניא, השכירות יש לה אונאה, מאי טעמא ממכר סתמא כתיב, והאי נמי ביומיה מכירה הוא. בבא מציעא נ"ו:

ממכר שגופו מכור וקנוי יש לו אונאה, יצאו שטרות שאין גופן מכור ואין גופן קנוי ואין עומדים אלא לראיה אין להם אונאה. בבא מציעא נ"ו:

²⁸ ממכר לעמיתך. לעמיתך אתה מחזיר אונאה ואי אתה מחזיר אונאה לעובד כוכבים. בכורות י"ג.

מיד עמיתך. מיד עמיתך אתה קונה במשיכה, הא מיד עובד כוכבים אתה קונה בכסף. בכורות י"ג.

תניא, מניין כשאתה מוכר לא תהא מוכר אלא לעמיתך, ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך. תורת כהנים.

שיש להקדים ולמכור לישראל, אבל אין איסור למכור לגוי.

תניא, מניין כשאתה קונה לא תהא קונה אלא מיד עמיתך, ת"ל או קנה מיד עמיתך. תורת כהנים.

הקרקעות והעבדים אין להם אונאה, דכתיב או קנה מיד עמיתך אל תונו, דבר הנקנה מיד ליד, יצאו קרקעות שאינן מטלטלין ויצאו עבדים שהוקשו לקרקעות. בבא מציעא נ"ו:

²⁹ ולא תונו. ת"ר, כשהוא אומר (בפסוק י"ד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך אל תונו, הרי אונאת ממון אמור, הא מה אני מקיים ולא תונו איש את עמיתו – באונאת דברים.

ומפרש בגמ' היכי דמי אונאת דברים אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, ואם היה גר ובא ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות ילמוד תורה. בבא מציעא נ"ח:

ולא תונו. אפילו בדברים וגניבת דעת ועצות רעות אפילו בלתי שום דררא דממונא. ספורנו. ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך. זו אונאת דברים, שלא יקניט את חברו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו, ואמרו רז"ל כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה, שנאמר (עמוס ז', ז') כה ה'אני וְהָיָה ה' נָצֵב עַל חֹמַת אֶנְךָ וּבִגְדֹךָ אֶנְךָ, (פירוש 'אנך', קנה מידה – אבן בוחן), והטעם לפי שהמתאנה מצטער ביותר ומחליש דעתו ולבו נכנע על צרתו ומתפלל מתוך דאגת לבו בכוונה ונשמע. ואם הוא אומר ומי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מאלקיך. רבנו בחיי.

³⁰ איש את עמיתו. אמר רב הונא, מאי דכתיב ולא תונו איש את עמיתו – עם שאתך בתורה ובמצות אל תונו. בבא מציעא נ"ט.

מדייק מדלא כתיב איש את אחיו כלשון הרגיל בתורה. ועיין בנמוק"י שכתב עפ"י דרשה זו דאונאת דברים אינו אסור רק באנשי תורה ומצות ויראי ה', ולדעתי הדבר קשה להאמר שבאנשים דעלמא יהיה מותר אונאת דברים, ואי משום הדרשה עם שאתך בתורה ובמצות אפשר לפרש הכונה עפ"י מש"כ במדרש הובא ברמ"א חו"מ ריש סי' רכ"ח דמי שמאנה את עצמו מותר להונות אותו, ופי' הסמ"ע ר"ל מי שמזלזל בכבוד עצמו ונפשו על כזה לא הזהירה התורה, דלא נקרא עמיתך שאינו בכלל הישוב

מה נאכל בשנה השביעית (כ"ה, י"ט – כ"ב)

התורה מעלה שאלה: "וכי תאמרו³¹ מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא נאסף³² את תבואתנו"?! והפסוק משיב: "וצוית את ברכתי לכם בשנה הששית, ועשת את התבואה לשלש השנים". מניסן של שנה שישית, והשנה השביעית, וחלק מן השמינית, עד שתנבוט התבואה החדשה³³ ויקצרו בניסן.

חזרת נכסי דלא ניידי לבעליהם ביובל³⁴ (כ"ה, כ"ג – כ"ח)

התורה גם מסבירה את סיבת חזרת הקרקעות לבעלים הראשונים, על-פי החלוקה שנחלקה ארץ ישראל לשבטים ולמשפחות: "כי לי הארץ³⁵, כי גרים ותושבים אתם עמדי".

**שם יובל נצמתת, יש שם יובל אינה נצמתת,
יצתה זו שאע"פ שאין שם יובל אינה נצמתת.**
בבא מציעא ע"ט.

³⁵ **כי לי הארץ. לי הארץ – לי קדושת הארץ,
מכאן שאין קנין לעובד כוכבים בא"י להפקיע
מידי מעשר.** גיטין מ"ז.

פירש רש"י אם קנה עובד כוכבים קרקע בארץ ישראל אין קנינו קנוי רק לפירות ולא קנין הגוף להפקיע מקדושתה שלא תתחייב במעשר, וישראל הקונה ממנו מן הפירות צריך לעשר, עכ"ל.

אבל כפי הנראה מרמב"ם פ"א ה"י מתרומות ופ"ב הט"ו מבכורים מפרש דרך אז אין קנין לעובד כוכבים להפקיע הקרקע מקדושתה, רק אם לקח הישראל מעובד כוכבים גוף השדה דאינה ככיבוש יחיד, ובהכי איירי בסוגיא דהכא, אבל אם רק לקח הפירות מעובד כוכבים פטורה מן המעשר, ועיי"ש בכ"מ.

ובזה יתיישב הא דמשמע מאיזו מקומות בש"ס דקיי"ל יש קנין לעובד כוכבים להפקיע מידי מעשר, והרמב"ם גופיה פסק כן בפ"י המשנה פאה פ"ד מ"ט ופ"ה מ"ט דדמאי, והיינו משום דהתם איירי שלא קנה הישראל מהעובד כוכבים גוף השדה, והכא בחבורו שפסק אין קנין וכו' איירי שחזר ולקח גוף

ודרך ארץ, וזו היא גם כונת הגמ', והלשון עם שאתך בתורה ובמצות לאו דוקא בר אוריין ובעל מעשים אלא ר"ל באיש ישר הולך בדרכי התורה והמצוה שהם ג"כ דרכי ישוב העולם ומדות מעולות ולא מי שמזלזל בדרכיו ובהליכותיו. אמנם מצינו עוד כלשון דרשה זו בשבועות ל' על הפ' בצדק תשפוט עמיתך, בפ' קדושים, ועי' מש"כ שם, וצ"ע. תורה תמימה.
³¹ **וכי תאמרו. עתידים אתם לומר כן.** תורת כהנים.

יש נפק"מ בין לשון אם ללשון כי, 'אם' מורה על הספק 'כי' על הודאי, ולכן ממה שלא אמר ואם תאמרו הוכיח שודאי יאמרו כן, כי ידע את יצרם שעתידי לומר כן. תורה תמימה.

³² **אמר ר' עקיבא, וכי מאחר שאין זורעים מהיכן אוספים, ומה ת"ל ולא נאסף, אלא מכאן לספיחים שאסורים בשביעית.** פסחים נ"א.

³³ **תניא, יכול יהיו ישראל מצפין לחדש מפני ישן שכלה או מפני שהוא רע, ת"ל עד בוא תבואתה – עד שתבא תבואה מאליה.** בבא בתרא צ"א:

³⁴ **אמר רב חסדא אמר רב קטינא, מניין למוכר שדהו לששים שנה שאינה חוזרת ביובל, שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות, מי שאין**

גאולת קרקעות³⁶ (כ"ה, כ"ט – ל"ד)

כחלק מרצון ה' שנכסי קרקעות יחזרו לבעלים הראשונים³⁷, יורשי הנחלה בחלוקת הארץ, התורה מציבה אפשרות למוכר לרכוש חזרה את הקרקע.

המוכר בית בעיר מוקפת חומה³⁸ מימות יהושע בן נון, יכול לגאול אותו - לרכוש חזרה מהקונה³⁹, עד תום שנה מהמכירה⁴⁰. אך אם לא גאל עד תום שנה, המכירה היא לצמיתות ואינה חוזרת אף ביובל.

בית הנמצא בעיר שאינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, יכול להיגאל בכל עת, ואף אם אינו נגאל, חוזר חנם לבעלים בשנת היובל, ככל שדה⁴¹. דין זה מתייחס אף לערי הלוויים.

דברים) 'כל אלה ערים בצורות חומה', מה להלן עובדי כוכבים אף כאן עובדי כוכבים, ומה להלן עובדי כוכבים קודם לכן אף כאן עובדי כוכבים קודם לכן. ערכין ל"ג:

באיזו עיר חומה אמרה תורה, בעיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון. תורת כהנים.

³⁹ תניא, מת המוכר יגאל בנו, ואע"פ דרחמנא אמר ואיש כי ימכור, והאי לא מכר, אפ"ה גואל, מאי טעמא, והיתה גאולתו כתיב – מכל מקום. ערכין ל"א:

תניא, מת הלוקח גואלין מיד בנו, ואע"פ דרחמנא אמר לקונה אותו והאי לא קנה, אפ"ה גואלין, מאי טעמא, והיתה גאולתו כתיב – מכל מקום. ערכין ל"א:

⁴⁰ ת"ר, שנה האמורה בבתי ערי חומה מעת לעת, מאי טעמא, דאמר קרא עד תום שנת ממכרו, ממכרו שלו ולא שנה של מנין עולם. ערכין י"ח:

⁴¹ הקישו הכתוב לשדה אחוזה, מה שדה אחוזה יוצא ביובל ובגירעון כסף אף בתי החצרים כן, יכול כשם ששדה אחוזה אינה נגאלת בפחות משתי שנים אף בתי החצרים כן, ת"ל גאולה תהיה לו מיד. ערכין ל"ג.

השדה וכמו שכתב מפורש עובד כוכבים שקנה קרקע וחזר ישראל ולקחה ממנו וכו'.

³⁶ ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה. אחרי שהזכיר למעלה 'ומכר מאחוזתו' שהיא השדה, וצוה בו הכתוב שיצא ביובל, מפני שהיא עקר חיי האדם ומשם תצא פרנסתו, הזכיר עתה במכירת הבית שגדול בשתו עד מאד כשיצטרך למכור את ביתו, ולכך רצתה התורה שיגאלנו תוך שנה ואין הלוקח יכול לעכב. רבנו בחיי.

³⁷ כי ימוך אחיד (פסוק כ"ה). תניא, מניין שאין אדם רשאי למכור את שדהו ולהניח באפונדתו וליקח לו בהמה וכלים ובית, ת"ל כי ימוך ומכר, מלמד שאינו מוכר אא"כ העני. תורת כהנים.

ומכר מאחוזתו. ת"ר, כיצד כותבין שטר מכר, המוכר כותב לו שדי מכורה לך [ואין הלוקח כותב שדך קנויה לי], מאי טעמא, ומכר מאחוזתו כתיב, במוכר תלי רחמנא. קידושין ט'.

תניא, יכול ימכור כל נכסיו בבת אחת, ת"ל ומכר מאחוזתו ולא כל אחוזתו. תורת כהנים.

³⁸ בית מושב עיר חומה. שהוקף ולבסוף ישב ולא שישב ולבסוף הוקף, יכול אפילו הקיפה ישראל, ת"ל עיר חומה ונאמר להלן (בפרשת

והחזקת בו (כ"ה, ל"ה)

⁴²מצוה גדולה לתמוך ולחזק העניים⁴³, וכן לחזק ולעזור את ההולך ליפול ולהפסיד ממונו. שלא יתמוטט ויגיע למצב שיהיה קשה לו להקים עצמו חזרה⁴⁴.

איסור ריבית (כ"ה, ל"ו)

⁴⁵התורה אוסרת לקחת ריבית על הלוואה. וגם אם יילחץ הלווה ויתרצה לשלם ריבית - הוא, הקב"ה⁴⁶, אוסר זאת⁴⁷.

משא"כ בקרא נקט כספך לא תתן לבסוף להורות דאף שאינו לוקח הרבית אח"כ עוברין ג"כ. תורה תמימה.

⁴⁶אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם. דרשו רז"ל, אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, אני עתיד ליפרע מן המלוה מעותיו בריבית ואומר של כותי הם, וזהו שאמר אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיד, וכן הזכיר בעבד 'לא תרדה בו בפרך ויראת מאלקיד'. ואמר לא תרדה בו בפרך, לא יאמר החם לי את הכוס ואינו צריך, עדור תחת הגפן עד שאבא, שמא תאמר מי מכיר בדבר אם לצורך אם לאו, הרי הדבר מסור ללב, לכך נאמר בו 'ויראת מאלקיד'. רבנו בחיי.

⁴⁷אל תקח מאתו. תניא, הניח להם אביהם מעות של רבית אין חייבים להחזיר, דאמר קרא אל תקח מאתו נשך ותרבית, אהדר ליה כי היכי דניחי, לדידיה קא מזהיר רחמנא, לבריה לא מזהיר רחמנא. בבא קמא קי"ב.

הגמ' בבבא מציעא ס"ב. הניח להם דבר מסוים כגון פרה וטלית חייבים להחזיר משום כבוד אביהם, והיינו כדי שלא יאמרו הבריות אותה פרה וטלית של פלוני הם ושל רבית הם, וזה דוקא בעשה תשובה רק לא הספיק להחזיר עד שמת, ועיי' ביו"ד סי' קס"א, וי'.

⁴²מטה ידו. אל תניחיהו לירד, הא למה זה דומה, למשא ע"ג החמור, עודנו במקומו אחד תופס בו ומעמידו, נפל לארץ - חמשה אין מעמידין אותו. תורת כהנים.

⁴³ר' פנחס בשם ר' ראובן אמר: כל מי שנותן פרוטה לעני, הקדוש ברוך הוא נותן לו פרוטות? וכי פרוטה נותן לו? והלא לא נותן לו אלא נפשו! הא כיצד, היתה כיכר בי' פרוטות, ועני עומד בשוק ואין בידו אלא תשע, ובא אחד ונתן לו פרוטה, ונטל ככר ואכלה ושבת נפשו עליו, אמר לו הקב"ה: אף אתה, בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופך, אני משיבה לך. מדרש רבה.

⁴⁴והחזקת בו. תניא, מניין שאם החזקת אפילו ד' או ה' פעמים תחזור ותחזוק בו ת"ל והחזקת בו, יכול אפילו מפסידו לתרבות רעה, ת"ל עמך. תורת כהנים.

⁴⁵אל תקח מאתו. אלו עוברין בל"ת, המלוה והלוה והערב והעדים והסופר, עוברים משום את כספך לא תתן לו בנשך (פסוק ל"ז) ומשום אל תקח מאתו נשך. בבא מציעא ע"ה:

נקט מקודם הפסוק לא תתן ואח"כ הפסוק אל תקח מאתו, אע"פ דבתורה הראשון מאוחר והשני מוקדם, כתב בס' תפ"י משום דעל לא תתן עוברין מיד כשהלוה [עיי' ב"ק ל"ב], אבל באל תקח אין עוברין עד שלוקח הרבית,

וחי אחיך⁴⁸ עמך (שם)

זו דרש בן פטורי: שנים שהיו הולכים במדבר ואין ביד אחד אלא קיתון של מים. אם שותהו אחד, מגיע ליישוב; ואם שותים אותו שנים, שניהם מתים. דרש בן פטורי, ישתו שניהם וימותו שנאמר "וחי אחיך עמך". אמר לו רבי עקיבא "וחי אחיך עמך" חייך קודמים לחיי חברך⁴⁹.

עבד עברי ועבד כנעני (כ"ה, ל"ט – מ"ו)

יהודי שמפאת מצבו הכלכלי נאלץ למכור עצמו לעבד, יקבל בבית הקונה, האדון היהודי, מעמד מיוחד⁵⁰.

א. אסור להעבידו בעבודות בזויות⁵¹ ככל עבד כנעני.

ב. עבודתו תהיה כעבודת פועל שכיר, וביומו תתן שכרו⁵².

ג. לאחר שש שנים הוא ישתחרר.

ד. אם הגיעה שנת היובל⁵³ לפני מלאת שש שנים לעבודתו, יצא לחפשי חנם⁵⁴.

ה. אין לרדות בעבד זה^{55, 56}.

⁴⁸ אחיך ולא שור. בבא מציעא פ"ח :

אמנם מצווים להאכיל גם הבהמה, ולמנוע ממנה גם צער בע"ח, וכמו מצות פריקה וטעינה וכדומה, אבל אם צריך לאדם ליהנות ממנה ע"י נטילת נשמה, כגון לשחוט ולאכול הבשר, אין אנו מצווין בזה לקיים חיותה, וטעם הדבר פשוט, משום דכל תכלית בריאת הבעלי חיים שאינם מדברים, הוא בשביל האדם.

⁴⁹ בבא מציעא מ"ב.

⁵⁰ קרי ליה אחיך וקרי ליה עבד, הא כיצד, אתה נוהג בו באחווה והוא נוהג בעצמו בעבדותו. תורת כהנים.

⁵¹ בו לא תעבוד עבודת עבד, אבל אתה עובד עבודת עבד בבן חורין. תורת כהנים.

מהו עבודת עבד, שלא יטול אחריך בלונטיא (שק גדול) ולא יטול לפניך כלים במרחץ. תורת כהנים.

⁵² כשכיר כתושב. הקישו הכתוב לשכיר ולתושב, מה שכיר ביומו תתן שכרו (פ' תצא) אף זה ביומו תתן שכרו, ומה תושב בטוב לו לא תוננו (פ' ראה) אף זה בטוב לו לא תוננו. תורת כהנים.

יהיה עמך. מלמד שאין הרב יכול לומר לעבדו העברי עשה עמי ואיני זנך. כתובות מ"ג.

⁵³ אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, שנאמר עד שנת היובל יעבוד עמך. ערכין כ"ט.

⁵⁴ עד שנת היובל. מכאן לעבד עברי שקונה עצמו ביובל. קידושין ט"ז.

⁵⁵ תניא, מניין שאם ראית לאדם שאינו נוהג כשורה שאתה רשאי להשתעבד בו, ת"ל 'לעולם בהם תעבדו ובאחיכם', יכול אפילו אם נוהג כשורה, ת"ל 'ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו'. בבא מציעא ע"ג :

⁵⁶ בו אי אתה רודה בפרך אבל אתה רודה בבן חורין בפרך. תורת כהנים.

צריך לזכור כי בני ישראל הם עבדי ה', ולא עבדים לעבדים.

עבד גוי, קנוי בקניין הגוף ועבדותו מלאה ועולמית. הוא אינו יוצא לחירות, ועובר כנכס בירושה.

לעולם בהם תעבדו (כ"ה, מ"ו)

אמר רב יהודה אמר שמואל כל המשחרר עבדו עובר בעשה⁵⁷, שנאמר 'לעולם בהם תעבדו'⁵⁸.

עברי הנמכר לגוי (כ"ה, מ"ז – נ"ה)

יהודי שמצבו הכלכלי קשה ומכר עצמו לגוי⁶⁰, תושב הארץ, יוצא אף הוא בשנת היובל. אולם, על קרוביו מוטלת החובה להזדרז ולגאול אותו בכסף לפני שנת החמישים⁶¹. צריך גם לעמוד על כך שהגוי לא ירדה ביהודי⁶², וכמו שהתורה מנמקת: "כי לי בני ישראל עבדים"⁶³, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים..."

⁵⁹ גיטין ל"ח:

⁶⁰ תניא, וכי תשיג יד גר ותושב עמך, מי גרם לו שיעשיר – דבוקו עמך, ומך אחיך עמו, מי גרם לו שיעני – דבוקו עמו. תורת כהנים.

⁶¹ תנא דבי ר' ישמעאל, יכול הואיל והלך זה ונעשה כומר לעבודת כוכבים לדחי אבן אחר הנופל, ת"ל גאולה תהיה לו. קידושין כ':

⁶² תניא, יכול יכנס לביתו לידע מה הוא עושה לו, ת"ל לעיניך, אין אתה מצוה אלא לעיניך. תורת כהנים.

⁶³ תניא, ר' יוחנן בן זכאי היה דורש, מה נשתנה און מכל אברים שבגוף שנרצע הוא, אמר הקב"ה, און ששמע על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו לפיכך ירצע. קידושין כ"ב: אמר רב, פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום, שנאמר כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים. בבא קמא קט"ז:

וכגון שמתרצה לזה על ידי קבלת תשלום ממון. ⁵⁷ חזר הכתוב והזהיר על פריכת הגוף, שבזה נכלל מי שהוא עובד באופן שאין לו תקוה שאפשר להיות משוחרר, וזה לבד הוא פריכת הגוף ונפש, וע"ז כתיב 'לעולם בהם תעבדו', ונכלל בזה הלשון שתהא העבודה באופן שלא יקוה שיצא לחרות. וכנגד זה הזהיר שבאחיכם בני ישראל אסור לעשות כן, ואדרבה, ראוי להרחיב לבבו ולומר לו, אולי עוד יעזרך ה' וימצא גואל לך או תשיג ידך בסיבה ע"פ השגחתו יתברך. העמק דבר.

⁵⁸ יכול מדאתקשו עבדים לשדה אחוזה [לענין קנינים] אתקשו לחזרה ביובל, מה שדה אחוזה חוזרת לבעלים ביובל אף עבד כנעני חוזר לבעלים ביובל, ת"ל לעולם בהם תעבדו. קידושין כ"ב:

תניא, ר' עקיבא אומר, לעולם בהם תעבדו – חובה. גיטין ל"ח:

איסור עבודה זרה, שמירת השבת והמקדש (כ"ו, א' – ב')

בסיום הפרשה חוזרת התורה על שלושה ציווים⁶⁴: איסור עבודה זרה⁶⁵ על סוגיה השונים, חיוב שמירת השבת⁶⁶ וקדושת המקדש⁶⁷.

בפרשה כ"ד מצוות, ז' מצוות עשה וי"ז מצוות לא תעשה

ז"ן פסוקים

⁶⁴ **לא תעשו לכם.** אף על פי שתשתעבדו לאומות, כמו שעשה זה שמכר עצמו לגוים, לא תמירו כבודכם בלא יועיל, וזה שלא יטעו, כמו שהזכירו ז"ל (סנהדרין ק"ה). שטעו רבים בעת הגולה, שאמרו לנביאים, עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום. וזה כי אפילו אחר כל שעבוד אתם עבדי, כמו שהזכירו ז"ל (שם) שהשיבו הנביאים על זה, כאמרם כורש עבדי, נבוכדנצר עבדי, עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי, **כי אני ה' אלוהיכם.** נכסים למי, אפילו בימי השעבוד, כאמרו 'ואף גם זאת לא מאסתים כי אני ה' אלקיכם'. ספורנו.

⁶⁵ **השתחוות עליה. עליה אי אתה משתחוה בארצכם, אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש.** מגילה כ"ב: אמר עולא, לא אסרה תורה השתחויה אלא בפישוט ידים ורגלים. מגילה כ"ב: ⁶⁶ **את שבתתי תשמרו וגו'.** מה ת"ל, אלא זה נאמר כנגד הנמכר לעובד כוכבים, שלא תאמר הואיל ורבי עובד עבודת כוכבים ומחלל שבתות אף אני אעשה כן, ת"ל את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראי אני ה'. תורת כהנים. ⁶⁷ אתקש מקדש לשמירת שבת לוי' לך מה שמירת שבת לעולם שנא' אות היא לעולם אף מורה מקדש לעולם שאף בחורבנו אסור ליכנס בו. העמק דבר.

נושאים בפרשת בחקתי

- "אם בחקתי תלכו" (כ"ו, ג' - י"ג)
- "ואם לא תשמעו לי" (כ"ו, י"ד - מ"ו)
- נדרי ערך נפשות (כ"ז, א' - ח')
- הקדש ותמורתו (כ"ז, ט' - ל"ד)
- מעשר בהמה (כ"ז, ל"ב)

”אם⁶⁸ בחקתי תלכו”⁶⁹ (כ”ו, ג’ - י”ג)

הקב”ה מבטיח לבני ישראל, בתנאי⁷⁰ שאם יקפידו ללכת בחוקות התורה יזכו לגשמי ברכה בעיתם⁷¹ ושפע בשדות ובפרי העץ⁷² הגדלים בארץ ישראל⁷³.

’לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך’. ע”ז
ה’.

⁷⁰ אם בחקתי תלכו וגו’. תני, רבי מאיר
אומר, כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני
ראובן אינו תנאי, והיינו דכתיב אם בחקתי
תלכו ואם בחקתי תמאסו. קידושין ס”א:

⁷¹ גשמיכם בעתם. מהו בעתם – לא שכורה
ולא צמאה אלא בינונית, דבר אחר בעתם –
בלילי רביעית ובלילי שבתות. תענית כ”ב:

⁷² ועץ השדה וגו’. תניא, מניין שאף אילני
סרק עתידים להיות עושים פירות, ת”ל ועץ
השדה יתן פרי. תורת כהנים.

⁷³ ונתתי גשמיכם. גשמיכם שלכם ולא גשמי
כל הארצות, שיהיה שובע בארץ ישראל
ורעב בכל הארצות והם באים ולוקחים מכם
ומעשירים אתכם. תורת כהנים.

⁶⁸ אם בחקתי תלכו וגו’. תניא, אם בחקתי
תלכו יכול אלו המצות, ת”ל ואת מצותי
תשמרו ועשיתם אותם, הרי מצות אמורות,
הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו, שתהיו
עמלים בתורה. תורת כהנים.

אם בחקתי תלכו וגו’. תניא, אמר ר’ לוי, בוא
וראה שלא כמדת הקב”ה מדת בשר ודם,
שהרי הקב”ה ברך את ישראל בעשרים
ושתים ברכות, מן אם בחקתי תלכו עד
קוממיות וקללן בשמונה, מן ואם בחקתי
תמאסו עד ואת חקתי געלה נפשם, ואילו
משה רבינו ברכם בשמונה וקללם בעשרים
ושתים. בבא בתרא פ”ח:

⁶⁹ אם בחקתי תלכו. ת”ר, אם בחקתי תלכו,
אין אם אלא לשון בקשה, וכן הוא אומר
(תהלים פ”א, י”ד) ’לו עמי שומע לי כמעט
אויביהם אכניע’, ואומר (ישעיהו מ”ח, י”ח)

וירדפו את האויבים וינצחו⁷⁴, ויחיו בשלום ולשלווה⁷⁵, לברכה בבית ולשובע⁷⁶, ולגדולה רוחנית⁷⁷ וקרבה לה'.

"ואם לא תשמעו לי" (כ"ו, י"ד – מ"ו)

אם יסרבו בני ישראל לקבל את חוקי התורה ולא ישמעו בקול ה'⁷⁸, צפויים להם עונשים קשים ונוראים.

⁷⁴ **אם בחקותי וכו' וירדפו מכם חמשה וכו'.** תימה, שהרי חשבון זה אינו, דחמשה למאה הוי אחד שרודף עשרים, ומאה לרבה הוא שאחד רודף מאה. וי"ל שתפילת צבור עדיפא, אי נמי, הכי קאמר, 'ומאה מכם' כלומר, מאה מנינים של חמשה, 'רבה ירדפו', דהכי נמי אחד לעשרים. ומיהו אותו חשבון דפרשת האזינו דכתיב 'איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבה', הוי אחד רודף חמשת אלפים. ועוד קשיא מהתם, דהא אמרינן מידה טובה מרובה ממידת הפורענות, ולכאורה התם ר"ל אחד מן האומות ירדוף אלף מישראל ושנים רבה, והכא גבי טובה לא קאמר אלא אחד מישראל ירדוף עשרים. ונראה לי, דהתם נמי ר"ל שהרודפים ישראל והנרדפים עכו"ם, ולעיל קאי, 'לו חכמו ישכילו זאת', האומות ישכילו זאת יבינו לאחריתם, איך היה שרודף אחד מישראל אלף עכו"ם, דהיינו שמשון שהרג אלף פלשתים, כדכתיב וַיֹּאמֶר שְׁמִשׁוֹן בֶּלְחִי הַחֲמֹר חֲמֹר חֲמַרְתָּם בֶּלְחִי הַחֲמֹר הַפִּיטִי אֶלְף אִישׁ (שופטים ט"ו, ט"ז). 'ושנים יניסו רבה' זה יהונתן ונטרו 'אם לא כי צורם מכרם' לאומות ביד אלו 'וה' הסגירם', וא"כ היה להם להבין שה' פעל כל זאת. א"נ הכא רודפים והורגים קאמר, כדכתיב 'ונפלו אויביכם לפניכם לחרב' אבל התם 'יניסו' כתיב אבל לא הורגין. דעת זקנים.

⁷⁵ **וחרב לא תעבור. מאי חרב, אילימא חרב של מלחמה, והכתיב ונתתי שלום בארץ, אלא אפילו חרב של שלום.** תענית כ"ב:
⁷⁶ **ואכלתם לחמכם לשובע. אין צריך לומר שיהיה אדם אוכל הרבה ושבע אלא אוכל קימעא והוא מתברך במעיו, כענין שנאמר (בפרשת משפטים) 'וברך את לחמך ואת מימך'.** תורת כהנים.
⁷⁷ **ונתתי משכני בתוכם. תניא, מניין שמקדש אקרי משכן, דכתיב ונתתי משכני בתוכם. עירובין ב'.**
⁷⁸ **ואם לא תשמעו לי. יכול רק למה שכתוב בתורה, ת"ל ולא תעשו את כל המצות, הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי – למדרש חכמים. תורת כהנים.**
ואם לא תשמעו לי. מה ת"ל לי, אין לי אלא זה שהוא יודע רבונו ומתכוין למרוד בו. תורת כהנים.
נראה דאין כוונת הדיוק מה ת"ל לי, למה נאמר כלל תיבת לי, דהלא לפי המשך הלשון צריך לכתוב כן, אלא הכונה למה לא נאמר אלי, שע"פ רוב אחר מלת שמע יבא מלת אל, והחילוק בין לשון אל ללשון לי הוא, דאל מורה שאינו מסכים עם דעתו כלל, וכמו (ירמיהו כ"ט, ח') 'ואל תשמעו אל חלומותיכם', ולי מורה שדעתו הוא מקבל לנכון, ובכ"ז אינו רוצה לשמוע לקיים דבריו, כמו 'ולא אבו האנשים שמוע לו' (שופטים י"ט, כ"ה) וזה הוא ע"ד ההקנטה ומריבה, ולכן דריש מה שדריש. תורה תמימה.

התורה מפרטת שורה ארוכה של מכות וחוליים בבית ובשדה⁷⁹, בבריאות ובמשפחה עד גירושם מן הארץ, תוך מכות קשות מהאויבים שיגלו אותם ויכבשו את הארץ.

בסיום הדברים הקשים מבטיח ה', כי גם בסופה של הדרך הקשה קיימת ה'תשובה' של הפרט ושל הכלל, וסוף ישראל לשוב לארצם על-פי הברית שכרת ה' עם האבות⁸⁰ ומרוב אהבתו אותם⁸¹.

והארץ אזכר. תניא, מניין שהברית כרותה לארץ, ת"ל והארץ אזכור. תורת כהנים.
⁸¹ לא מאסתים וגו'. אמר שמואל, לא מאסתים – בימי יונים. ולא געלתים בימי נבוכדנצר, לכלותם – בימי המן, להפר בריתי אתם – בימי פרסיים, כי אני ה' אלהיהם – בימי גוג ומגוג. מגילה י"א.

לא מאסתים וגו'. תניא, לא מאסתים – בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתים – בימי יונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק וחשמונאי ובניו ומתתיהו כהן גדול, לכלותם – בימי המן שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, להפר בריתי אתם – בימי פרסיים, שהעמדתי להם בית רבי וחכמי דורות, כי אני ה' אלקיהם – לעתיד לבא, שאין כל אומה ולשון יכולין לשלוט בהם. מגילה י"א.

⁸² אלה החקים וגו'. תניא, החקים אלו המדרשות והמשפטים אלו הדינים והתורות, מלמד ששתי תורות נתנו להם לישראל, אחת בכתב ואחת בעל פה, בהר סיני ביד משה, מלמד שכל התורה, הלכותיה ודקדוקיה ופירושיה נתנו ע"י משה מסיני. תורת כהנים.

⁷⁹ תניא, ר' אלעזר ב"ר יהודה אומר, בעוון חלה אין ברכה במכונס (באוצרות יין ושמן, ומתוך כך היקר מאמיר. ע"פ רש"י) ומארה משתלחת בשערים, וזרעים זרעים ואחרים אוכלין, שנאמר 'והפקדתי עליכם בהלה וזרעתם לריק זרעכם ואכלוהו אויביכם', אל תקרא בהלה אלא בחלה. שבת ל"ב:

⁸⁰ וזכרתי את בריתי. אין לי אלא אבות, אמהות מניין, ת"ל את, ואין אתים אלא אמהות, שנאמר (פ' ויחי) 'שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו'. תורת כהנים.

את בריתי יעקוב. תניא, למה נאמרו אבות אחרונים, אלא אם אין מעשה אברהם כדאי מעשה יצחק, ואם אין מעשה יצחק כדאי מעשה יעקב, כדאי לכל אחד ואחד שיתלה לעולם בגינו. תורת כהנים.

את בריתי יעקוב. תניא, למה נאמר באברהם וביצחק אף וביעקב לא נאמר אף אלא מלמד שמיטתו של יעקב אבינו שלמה, תורת כהנים.

את בריתי יצחק. למה נאמר באברהם ויעקב זכירה וביצחק לא נאמר זכירה, אלא רואין את עפרו כאלו הוא צבור על גבי המזבח. תורת כהנים.

נדרי ערך נפשות (כ"ז, א' – ח')

כל איש מישראל⁸³ הנודר לה' ערך נפש', כלומר, מתחייב להביא להקדש תמורת נפש מישראל באומרו "ערך פלוני עלי להקדש", ⁸⁴התורה קובעת ערכים קבועים שאינם קשורים לערך כספי של אברים שבאדם וכדומה.

⁸³ **דבר אל בני ישראל. תניא, בני ישראל מעריכין ואין העובדי כוכבים מעריכין, יכול לא יהיו גם נערכים, ת"ל איש, דברי ר' מאיר. ערכין ה' :**

פירש רש"י מדכתיב 'איש' כל איש במשמע, עכ"ל. ויש להוסיף ביאור, משום דבמקום שמכווין הכתוב להודיע דקאי רק על איש מישראל כתב זה מפורש, כמו בריש פרשת ויקרא 'אדם כי יקריב מכם קרבן', ובפרשת אחרי 'איש איש מבית ישראל אשר יאכל דם', ועוד כהנה, וכאן שכתב איש סתם כולל גם עובד כוכבים. ומה דניחא ליה למעט מעריכים ולרבות נערכים ולא איפכא, משום דמסתבר טפי לרבות נערך מדמצינו ריבוי בנערכין, שהרי חרש שוטה וקטן נערכין אע"פ שאין מעריכין, וזו דעת ר' מאיר כמבואר, אבל ר' יהודה ס"ל להיפך דממעטינן נערכים ומרבינן מעריכים, וטעמיה משום דמצינו ריבוי במעריכים שהרי טומטום ואנדרוגינוס מעריכין אע"פ שאין נערכין, ולא ניחא ליה הדמיון לחרש שו"ק כמ"ש ר"מ, משום דשאני התם דאין בהם דעה. ונראה בטעמיה דר"מ דמשום הא גופיה שיווה עובדי כוכבים לחשו"ק משום דגם דעתם אינה מכונת באמונות ודעות. והנה קבענו כדעתיה דר"מ משום דבגמרא אמר רבא מסתברא טעמיה דר"מ, וכ"פ הרמב"ם פ"א ה"ו מעריכין. והראב"ד פסק כר' יהודה ע"פ הכלל ר"מ ור"י הלכה כר"י, ואינו מדחה כלל זה מפני מ"ש רבא מסתבר טעמיה דר"מ, ואמנם אפילו לדעת הראב"ד נראה דעיקר הענין

שהעובדי כוכבים מעריכין היינו שמקבלין מהם, והקדישן הקדש, אבל אין בהם חיוב לקיים דבריהם משום לא יחל דברו, כמ"ש התוס' בנזיר ס"א ע"ב דאין העובד כוכבים בבל יחל, וכ"ה מפורש בירושלמי נזיר פ"א ה"א, ועי' לפנינו בר"פ מטות. גם יש להעיר נ"מ בפלוגתא זו אם יש בעובד כוכבים דין מופלא הסמוך לאיש כמו בישראל שיובא בסמוך. תורה תמימה.

ואמרת אלהים. לרבות גרים ועבדים. תורת כהנים.

איש. אין לי אלא איש, אשה מניין, ת"ל בערך נפשות. ערכין ה' :

איש כי יפלא. מה ת"ל כי יפלא, לרבות מופלא סמוך לאיש דהקדשו הקדש. תמורה ב' :

⁸⁴ **נדר בערך. מקיש הקדש לערכין – מה ערכין מסדרין אף הקדש מסדרין, ומה ערכין נדון בכבודו אף הקדש נדון בכבודו. בבא מציעא קי"ד :**

מסדרין פירוש, שבעת שממשכנין עבור ההערכה מניחים לו מזון לשלושים יום וכסות ועוד איזה דברים.

נדר בערך. מקיש ערכין לנדרים, מה נדרים עובר בבל תאחר לשלמו (בפרשת כי תצא) אף ערכין עובר בבל תאחר. תורת כהנים.

נדר בערך נפשות. תניא, האומר דמי חצי עלי נותן דמי כולו, מאי טעמא, נדר בערך נפשות כתיב. ערכין כ'.

בערך נפשות. בערך – לרבות ערך סתם, מאי ערך סתם, דתניא, האומר ערך סתם

הנודר להביא להקדש ערך זכר⁸⁵ מבן עשרים עד שישים - ישלם להקדש חמישים שקלים⁸⁶, מבן חמש ועד עשרים - עשרים שקלים, מבן חודש עד גיל חמש - חמשה שקלים ומבן שישים ומעלה - חמשה עשר שקלים.

הנודר להביא להקדש ערך נקבה מגיל עשרים ועד שישים - ישלם שלושים שקלים, מבן חמש ועד עשרים - עשרה שקלים, מגיל חודש עד גיל חמש - שלושה שקלים ומגיל שישים ומעלה - עשרה שקלים.

כאשר הנודר אינו יכול לעמוד בערכים אלו, יעריך הכהן את מידת יכולתו⁸⁷ ויקבע ערך כספי בהתאם⁸⁸.

כל השקלים האמורים, הם שקלי כסף הנוהגים באותם ימים.

וכל שאינו בערכין אינו בדמים, ת"ל שוב והיה ערכך. ערכין ד':

דמים פירושו, שיכול לנדור נדרים סתם אבל לא 'ערכין'.

⁸⁶ והיה ערכך המשים שקל. מלמד שאין בערכין יתר על חמישים סלעים. ערכין ז':

⁸⁷ והעמידו - להוציא את הגוסס, דכתיב והעמידו והעריך, כל שישנו בהעמדה ישנו בהערכה, וכל שאינו בהעמדה אינו בהערכה. ערכין ד':

⁸⁸ ואם מך הוא מערכך. תניא, אע"פ שאמרו חייבי ערכין ממשכנין אותן, נותנין לו מזון לשלושים יום וכסות לשנים עשר חודש, מטה מוצעת וסנדליו ותפיליו, מאי טעמא, דכתיב ואם מך הוא מערכך, החייהו מערכך, אבל לא לאשתו ולבניו, מאי טעמא, הוא מערכך ולא אשתו ובניו מערכך. ערכין כ"ד.

היה עני והעשיר, עשיר והעני, נותן ערך עשיר, מאי טעמא דכתיב על פי אשר תשיג יד הנודר. ערכין י"ז:

תניא, יכול אם אמר ערך פלוני עלי ומת המעריך יהיה פטור, ת"ל יעריכנו - אפילו מת. תורת כהנים.

עלי, נותן כפחות שבערכין, וכמה פחות שבערכין - שלשת שקלים. ערכין ד':

בערכך נפשות. נפשות - להוציא את המת. ערכין ד':

בערכך נפשות. אין לי אלא אחד שהעריך אחד, אחד שהעריך מאה מניין ת"ל נפשות. ערכין ד':

בערכך נפשות. נפשות - לרבות מנוול ומוכה שחין, שיכול נדר בערכך, כל שישנו בדמים ישנו בערכין וכל שאינו בדמים אינו בערכין ת"ל נפשות. ערכין ד':

בערכך נפשות. האומר ערך ראשי או ערך כבדי עלי נותן ערך כולו, מאי טעמא, בערכך נפשות כתיב. ערכין כ'.

⁸⁵ והיה ערכך הזכר. זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס, יכול לא יהיו בערך איש אבל יהיו בערך אשה, ת"ל 'ואם נקבה היא', זכר ודאי, נקבה ודאית, ולא טומטום ואנדרוגינוס. ערכין ד':

והיה ערכך. [מה ת"ל שוב והיה ערכך] לרבות טומטום ואנדרוגינוס לדמים, שיכול נדר בערכך, כל שישנו בערכין ישנו בדמים

הקדש ותמורתו (כ"ז, ט' – ל"ד)

כאשר מקדיש אדם בהמה טהורה וראויה לקרבן לה⁸⁹, אין דרך להמיר אותה כיוון שחלה קדושה על גופה. אם בכל זאת עבר המקדיש ועשה המרה, תהיה היא ותמורתה⁹⁰ קודש⁹¹.

כאשר הבהמה המוקדשת טמאה⁹², ממילא אינה ראויה להקרבה, אין חלה הקדושה על גופה וניתן להמירה על פי הערכת שוויה הממוני על-ידי הכהן, ובתוספת חומש.

כך גם המקדיש בית ורוצה לתת את תמורתו, עליו לקבל את הערכת הכהן ולהוסיף חומש. אך אם מעוניין אדם אחר, לא המקדיש, לקנות את המוקדש מגזבר ההקדש, לא יחויב בתוספת החומש.

שדה תבואה שהוקדש, אינו נפדה על-פי ערכו הממוני, אלא על-פי קביעת התורה: סך חמישים שקל כסף לכל מידת 'חומר שעורים'.

גם במקרה זה, המקדיש יכול לגאול את שדהו בתוספת חומש. אם לא גאל, ישוב אליו השדה ביובל. אך אם קודם היובל מכר גזבר ההקדש את השדה לאחר, בהגיע היובל לא ישוב השדה לבעליו הראשונים אל יתחלק בין הכהנים.

⁸⁹ ת"ר, יכול יהיו קדשי בדק הבית עושין תמורה, ת"ל קרבן, מי שנקראו קרבן, יצאו קדשי בדק הבית שלא נקראו קרבן. תמורה י"ג.

⁹⁰ ואפילו במאה. תמורה ט'.

אם המיר בבהמה וחזר והמיר בה וחזר והמיר, אפילו מאה, כולן תמורה ולוקה על כל אחת ואחת.

⁹¹ ממנו לה' יהיה קדש. ת"ר, יכול האומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה, ת"ל כל אשר יתן ממנו לה' והיה קודש, 'ממנו לה' ולא כולו לה', יכול תצא לחולין, ת"ל 'יהיה קודש', הא כיצד, תימכר לצרכי עולות ודמיה חולין, חוץ מדמי אבר שבה. תמורה י"א:

⁹² ואם כל בהמה טמאה. בבעלי מומין שנפדו הכתוב מדבר, או אינו אלא בבהמה טמאה

ממש איירי, כשהוא אומר (בפסוק כ"ז) 'ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך', הרי בהמה טמאה אמורה, הא מה אני מקיים ואם כל בהמה טמאה וגו', בבעלי מומין שנפדו. תמורה ל"ב:

בהמה טמאה. טמאה – לרבות את המתה. תורת כהנים.

אשר לא יקריבו ממנה. תניא, יכול יפדו על מום עובר, ת"ל אשר לא יקריבו ממנה, שאינה קריבה כל עיקר, יצתה זו שאינה קריבה היום אבל קריבה למחר. תמורה ל"ג. והעמיד את הבהמה. העופות והעצים והלבונה וכלי שרת משנטמאו אין להם פדיון, שלא נאמר פדיון אלא בבהמה. מנחות ק':

אך אם המקדיש אינו הבעלים המקורי של השדה (זה שקיבל את השדה בחלוקת הארץ) אלא קנה אותו מיד בעליו הראשונים, ישוב השדה בשנת היובל למי שקיבלו בירושת הארץ, גם אם נמכר על-ידי הגזבר.

התורה מפרטת בהמשך הכתובים עוד כמה מהדינים החלים על המוקדשים ותמורתם על-פי העקרונות שצינו.

מעשר בהמה (כ"ז, ל"ב)

מצוה למנות ולהעביר⁹³ תחת השבט⁹⁴ ולעשר כל הבהמות הטהורות⁹⁵, בקר צאן ועיזים בכל שנה ושנה, ולהביא המעשר לירושלים, להקריבו קרבן, להקריב על גבי מזבח החלב והדם, ולאכול הבשר⁹⁶.

⁹³ ת"ר, כל אשר יעבר תחת השבט, פרט לטריפה שאינה עוברת. בכורות נ"ה:

⁹⁴ מצוה למנות בשבט, לא מנאן בשבט או שמנאן רבוצים או עומדים מניין, תלמוד לומר עשירי קודש מכל מקום. בכורות נ"ח: תניא, יכול היו לו מאה ונטל עשרה, עשרה ונטל אחד יהיו מעושרין, ת"ל עשירי ואין זה עשירי. בכורות נ"ח:

⁹⁵ מעשר בהמה נוהג בבקר ובצאן ואין מתעשרין מזה על זה, דאמר קרא העשירי, תן עשירי לזה ועשירי לזה, אי הכי כבשים ועיזים נמי, אמר קרא וצאן, משמע כל צאן אחד. בכורות נ"ד:

ת"ר, כיצר מעשר, כונסן לדיר, אמותיהן מבחוץ והן מבפנים ונעות ויוצאות לקראת אמן, ולפקענהו אינהו, יעבר כתיב ולא שיעבירוהו. בכורות נ"ח:

⁹⁶ משרשי המצוה. שהאל ברוך הוא בחר בעם ישראל וחפץ למען צדקו להיות כולם עוסקי תורתו ויודעי שמו, ובחכמתו משכס במצוה זו למען ילמדו יקחו מוסר, כי יודע אלקים שרב בני אדם נמשכים אחר החומר הפחות, בשגם הוא בשר, ולא יתנו נפשם בעמל התורה ובעסקה תמיד, על כן סבב בתבונתו ונתן להם

מקום שידעו הכל דברי תורתו על כל פנים, שאין ספק כי כל אדם נמשך לקבע דירתו במקום שממונו שם. ולכן בהעלות כל איש מעשר כל בקר וצאן שלו שנה שנה במקום שעסק החכמה והתורה שם והיא ירושלים, ששם הסנהדרין יודעי דעת ומביני מדע, וכמו כן נעלה לשם מעשר תבואתנו בארבע שני השמטה, כמו שידוע שמעשר שני נאכל שם, וכן נטע רבעי שנאכל שם, על כל פנים או ילך שם בעל הממון עצמו ללמד תורה, או ישלח שם אחד מבניו שילמד שם ויהיה נזון באותן פירות.

ומתוך כך יהיה בכל בית ובית מכל ישראל איש חכם יודע התורה, אשר ילמד בחכמתו כל בית אביו, ובכן תמלא הארץ דעה את השם, כי אם חכם אחד לבד יהיה בעיר או אפילו עשרה יהיו הרבה מבני אדם שבעיר וכל שכן הנשים והילדים שלא יבואו לפנייהם כי אם פעם אחת בשנה, או אפילו ישמעו דבריהם פעם אחת בשבוע, ילכו לביתם וישליכו כל דברי החכם אחרי גוס, אבל בהיות המלמד בכל בית ובית שוכן שם ערב ובקר וצהרים ויזהירם תמיד, אז יהיו כולם אנשים ונשים וילדים מוזהרין ועומדים, ולא

בפרשה י"ב מצוות, ז' מצוות עשה וה' מצוות לא תעשה
בפרשת בחוקותי ע"ח פסוקים, סך הכל בהר ובחוקותי קל"ה פסוקים

חזק חזק ונתחזק

סכום הפסוקים בחומש ויקרא, שמונה מאות וחמישים ותשעה, תתנ"ט.

עשרה פרשיות כמנין 'בא גד'.

ז"ך פרקים.

חמישים ושתיים פרשיות פתוחות ארבעים וששה פרשיות סתומות, סך הכל צ"ח
פרשיות, 'דודי צח ואדום' סימן.

לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים'. ספר החינוך
מצוה ש"ס.

ימצא ביניהם שום דבר חטא ועון, ועל ידי זה
יזכו למה שכתוב (ויקרא כ"ו, י"א) 'ונתתי
משכני בתוכם' (ירמיה י"א, ד') 'והייתם לי

נושאים בפרשיות בחר - בחוקותי

הפטרת פרשת בהר בחוקותי

ה' עוזי ומעוזי (ירמיה ט"ז, י"ט – י"ז, י"ד)

מפטירים בהפטרה זו שיש בה תוכחה לישראל – מעין התוכחות המוזכרות בפרשה, ובימי ירמיהו גדלה פורענותן של ישראל עד שהתקיימו בהם כל התוכחות שבפרשה.

ירמיהו הנביא קורא אל ה' ותמה על בני ישראל שעדיין אוחזים בעבודה זרה שאין בה ממש, אף שגם כל שאר האומות כבר אינם מאמינים באלוהיהם, ורואים שאך שקר נחלו מאבותיהם, ומדוע אינם שומעים לקול תוכחותיו.

השם יתברך עונה לו בנבואה, כי אש קדחה באפו על כך שהם שקועים כל כך בעוונותיהם, ועתיד הוא להביא עליהם פורענות גדולה בגלותם, עד שיהיו לביזה ולשלל לכל אומות העולם.

מוסיף ירמיהו להתנבא על ישראל, שלא יבטחו באומות העולם שיעמדו לעזרתם בעת צרה ומלחמה, כי הבוטח באדם – בשר ודם, משול הוא לערער בערבה (= עץ יחידי הגדל במדבר צח ויבש) שכמה ללחלוחית מים ואינו מוצא ומתייבש. לעומתו הבוטח בה' משול הוא לעץ שתול על פלגי מים, שאין לו מה לדאוג מיבושת, ותמיד הוא רענן, ואינו חדל מעשות פרי. לסיום, משבח הנביא את ה', ואומר כי כל העוזב את ה' ראוי לרשת גהינום, ומבקש מאת ה' שיושיענו וירפאנו מהאנשים הבזים לדברי התוכחה, ולאלו שמכים אותו על דבריו.

נושאים בפרשיות בחר - בחוקותי

דברי תורה בפרשת בהר

**כִּי יוֹבֵל הוּא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׁדָה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: בְּשָׁנַת
הַיּוֹבֵל הַזֶּאת תֵּשְׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ:**

ויקרא כ"ה, י"ב – י"ג

יתכן, שזה מורה טעם על קדושת הארץ ביובל, מדוע שלא תזרע ולא תאסף, ושיהיו פרותיה מופקרין לכל, כדי שלא יהיה קשה על יצר האדם להשיב השדה, שכבר קנה והוחזקה בידו להחזירה ליורשי המוכר, לכן אמר להיות הפקר בשנה זו לכל ולא תזרע כו'. ודברה תורה כנגד יצה"ר. ודו"ק.

משך חכמה

**וְהִתְנַחֲלֶתֶם אֹתָם לְבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לְרֵשֶׁת אֲחֻזָּה לְעַלְמָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ
וּבְאֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאֲחֵיו לֹא־תִרְדָּה בּוֹ בְּפֶרֶךְ:**

ויקרא כ"ה, מ"ו

הגמרא במסכת בבא מציעא דף ע"ג: מספרת על רב סעורם אחיו של רבא שהיה תופס אנשים שאינם הגונים ומכניס אותם למרכבה במקום הסוסים, שיובילו את מרכבתו של רבא, אמר לו רבא, שפיר קא עבדת, שלמדנו בברייתא שאם ראית מי שאינה נוהג כשורה, מנין שאתה רשאי להשתעבד בו, תלמוד לומר 'לעולם בהם תעבדו ובאחיכם', יכול אפילו נוהג כשורה, תלמוד לומר 'ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך'.

הגר"א ביאר, שיש לומר שדרשת חז"ל מרומז בנגינת הטעמים, שיש בתיבה 'ובאחיכם' שתי נגינות, באחד מושך למטה ובאחד מושך למעלה, לרמז לדרשת הגמרא, שלפעמים לעולם בהם תעבדו, וגם באחיכם, היכן שהוי אינשי דלא מעלי, וכשנוהגים כשורה 'ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך'.

גינת אגוז

הקשה רבי עקיבא איגר, תוספות במסכת סוטה דף ג': (ד"ה כתיב נמי) כתב, שדרש זה אסמכתא בעלמא הוא, וקנס חכמים הוא כדי לייסר את מי שאינו נוהג כשורה. וקשה, היאך תיקנו חז"ל לעבור על לאו דלא תרדה בו בפרך' בקום ועשה.

תשובות רעק"א (מהדורת ירושלים תשכ"ה) סימן א'.

פִּילִי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדִי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם

ויקרא כ"ה, נ"ה

הנה יש כאן כפל לשון 'עבדים – עבדי', ויש לבאר מדוע?
כתוב אֶת־הָהָמָרֶת הַיּוֹם לְהִיּוֹת לָךְ לְאֻלָּקִים וְלִלְכֶת בְּדַרְכָּיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו
וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ: ובפסוק לאחריו כתוב וְהָהָמָרֶת הַיּוֹם לְהִיּוֹת לוֹ לְעַם סֻגְלָה
כְּאִשֶּׁר דִּבַּרְתָּךְ וְלִשְׁמֹר כְּלִמְצוֹתָיו:

היינו, שמהיום בו קבלנו את התורה והלאה, רעיון התורה וכח היהדות טמון בקרבנו
ככל הרגשה טבעית הנטועה בלב האדם. כשם שבששת ימי בראשית, כל מאמר של
הקב"ה, הטביע תפקיד נצחי בכל דבר הנברא, כך מאמר זה וְהָהָמָרֶת הַיּוֹם לְהִיּוֹת
לוֹ לְעַם סֻגְלָה, הטביע בפנימיות של כל אחד מישראל כח טמיר המקשרו אל השם
יתברך לתורה ולמצוות.

כח זה נותן מעניק לכל אחד מישראל הכבוד להיות בן מלכים, שאינו מקבל כל מרות
חמרית וגשמית, אלא שולט בו הרוח של אדון הכל.
זהו שאמר הכתוב, כי לי בני ישראל עבדים – זהו מתוך תשוקתם ורצונם של בני
ישראל, להיות לי לעבדים. אך יש כאן גם מצד הקב"ה את הבחירה בעם ישראל להיות
לו למשרתי עליון – 'עבדי הם'.

חזון יחזקאל (בהקדמה לספר עמ"ס נדה-מקוואות)

לרבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל

ה'בית הלוי' מבאר, בהקדמת שאלה, איך בני ישראל יכלו לקבל על עצמם את התורה
ב'נעשה ונשמע' עוד קודם שניתנה, הרי הלכה היא ברמב"ם שהמתחייב דבר שאינו
קצוב וידוע, אין החיוב חל עליו כלל, וכאן בני ישראל התחייבו בלי לדעת מה כתיב ביה.
אלא שיש הבדל בין התחייבות שמתחייב לעשות דבר שאינו קצוב וידוע לבין אם מוכר
עצמו לעבד, שהנמכר לעבד מתחייב לעשות את כל מה שידרוש האדון, גם מה שאינו
קצוב וידוע מראש.

בני ישראל באמרם 'נעשה ונשמע' אינו כהתחייבות לעשות את המצוות אלא בבחינה
של הקנאת גופם לעבדות השי"ת, וכדברי הקב"ה 'והייתם לי סגולה מכל העמים',
ואמרו במכילתא 'שתהיו קנויים לי ועוסקים בתורה'. ומעתה אחר 'כי לי בני ישראל
עבדים' חייבים הם לעשות כל מה שיצוה הקב"ה, גם אם לא ידוע להם בעת קבלתם,
כי 'עבדי הם'.

בית הלוי בדרשות

דברי תורה בפרשת בחוקותי

וְרָדוּ בָכֶם שְׁנֵאֵיכֶם וְנִסְתָּם וְאִין־רָדָף אֶתְכֶם:

ויקרא כ"ו, י"ז

יש לבאר, מה החיסרון שלא יהיה רודף, לכאורה יותר טוב שלא יהיה רודף משיהיה רודף.

מתרץ הגר"א, יש לומר, שהמדרש רבה בפרשת אמור על הכתוב 'ואלוקים יבקש את נרדף' (קהלת ג' ט"ו), אפילו צדיק רודף את הרשע, האלוקים יבקש את מי שנרדף ויעמוד לימין הרשע. וזהו שאמר, 'ונסתם ואין רודף אתכם', כי אילו היה רודף אחריכם, היה הקב"ה נחלץ להצילכם, כי הלא הוא מבקש את הנרדף, אבל כיון שלא יהיה לכם רודף אין אתם נקראים נרדפים ואינו בהכרח להציל אתכם.

לקוטי בשמים

אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִירָאוּ אֲנִי ה'

ויקרא כ"ו, ב'

יתכן שזה מה שכתוב 'שמור' אצל שבת בעשרת הדברות, וזה על מצות שחייבין עליהן מיתה, שדווקא יחיד העושה חייב, אבל שניים שעשו פטורין מכרת ומקרבן, דכתיב 'בעשותה', אבל מכל מקום שלא יעשו שנים לכתחילה כתב 'תשמורו' בלשון רבים.

ומשום הכי כתב גבי מקדש, דסלקא דעתך אמינא שבמלאכת גבוה יעשו שנים, קמ"ל, ששבת ישמורו אפילו מלעשות מלאכה ברבים, ומלאכה שהותרה במקדש לא שנא בין יחיד בין לשנים שעשו בבת אחת.

וכן בפרשת כי תשא גבי מלאכת משכן, שלא ידחה שבת כתב 'ושמרתם את השבת ושמרו כו', להורות, שרבים לא יבנו המקדש כאחד. ודו"ק. (דבר זה בחלום).

משך חכמה

וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאֶף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶף אֶת־בְּרִיתִי אֲבִרָהם אֲזָכֹר וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר:

ויקרא כ"ו, מ"ב

יש לבאר מה עניין זכירה זו בתוך פרשת התוכחה?
אמנם, אם היה מוצא בני ישראל מאנשים פשוטים וריקים, כי אז לא היתה כל כך תביעה כנגדם. אך כיון שהקב"ה זוכר לישראל כי בני אברהם יצחק ויעקב הם, זרע קודש הם, ועליהם יש טענה ותביעה איך שעזבו דרך אבותיהם ומתכחשים להם, לפיכך עתידים הם לתת את הדין על כך.

המגיד מדובנא (אהל יעקב)

וְהָאָרֶץ תַּעֲזֹב מֵהֶם וְתָרַץ אֶת־שִׁבְתָּתֶיהָ בְּהִשָּׁמָהּ מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־עֵינֵיהֶם יַעֲזֹב וְיִלְעָן בְּמִשְׁפָּטִי מֵאֲסוּ וְאֶת־חֻקְתִּי גָעַלָה נַפְשָׁם:

ויקרא כ"ו, מ"ג

מובא בגמרא במסכת בבא מציעא דף פ"ה. "על מה אבדה הארץ", דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, שנאמר "ויאמר ה' על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם" (ירמיהו ט', י"א-י"ב). אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה.

וביארנו בזה⁹⁷, שבני ישראל באותם ימים בקשו לעסוק בתורה רק כדי לדעת מה הדין והמשפט, מה שהשכל מחייב ללמוד כדי לדעת איך לקיים את התורה והמצוות, לדעת את אשר ישמרו ויעשו. כלומר, שהלימוד הוא רק כהכשר מצוה בלבד, וההלכה היא שאין מברכין על הכנה והכשר מצוה, רק על קיום המצוה בפועל ממש, ולכן סברו שאין לברך בתורה תחילה.

אבל האמת היא, שבתלמוד תורה ישנה גם מצוה בפני עצמה, ללמוד ולהגות בתורה – תורת השם יתברך. וזו היא המצוה הגדולה שאין גדולה הימנה – ותלמוד תורה כנגד כולם, ואינה רק הכשר לקיום המצוות. וכיוון שמאסו בעצם לימוד התורה לשמה, נענשו.

אור ישראל

הרב צבי פרוש

להארות והערות

P0504114480@gmail.com

לרגל פתיחת הזמן בישיבת קמניץ בשם רבו
הגר"ח סולובייצ'יק.

⁹⁷ אור ישראל (סימן ל"א) לר' ישראל מסלנט,
וכן רבי ברוך בער ליבוביץ אמר בשיחת חיזוק